

О. О. Шабаліна,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

СИНТАКТИКО-ФУНКЦІЙНА СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ АД'ЕКТИВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Стаття присвячується вивченню базових синтаксичних побудов англосаксонської поезії, створення яких потребувало використання прикметників, ад'єктивних елементів та відад'єктивних утворень. Робота виконана на базі записів давньоанглійських поетичних текстів, а також деяких метричних заклять, датованих не пізніше Нормандського завоювання. Досліджено широкий пласт синтактико-стилістичних конструкцій, побудованих за допомогою давньоанглійських прикметників.

Ключові слова: прикметники, давньоанглійська мова, синтаксичні конструкції, атрибуція, предикація, стилістичні засоби, англійська поезія.

Статья посвящается изучению основных синтаксических конструкций англосаксонской поэзии, образования которых требовало использования прилагательных, адъективных элементов и отадективных образований. Работа проведена на материале записей древнеанглийских поэтических текстов, а также нескольких метрических заклятий, датированных не позднее Нормандского завоевания. Исследовано широкий пласт синтактико-стилистических конструкций, построенных с помощью древнеанглийских прилагательных.

Ключевые слова: прилагательные, древнеанглийский язык, синтаксические конструкции, атрибуция, предикация, стилистические средства, английская поэзия.

The present work dwells upon an investigation into the system of basic syntactical structures whose production required employment of adjectives, adjectival elements and adjective derivatives, due to Anglo-Saxon poetry. The research has been made on the basis of a wide range of various poetry excerpts as well as few metrical charms dated until the Norman Conquest. A great number of syntactical stylistic devices, formed with the help of Old English adjectives, is put under analysis.

Keywords: adjectives, Old English, syntactical structures, attribution, predication, stylistic devices, English poetry.

На даний момент існує значна кількість наукових робіт, присвячених історичному розвитку англійської мови. Але ця тематика загалом видається розробленою дуже вибірково і містить чимало білих плям. Дане дослідження **актуальне**, передусім, спробою всебічного аналізу такої частини мови, як прикметник в англійській мові на Англосаксонському етапі її розвитку. Новим є розгляд прикметників у структурно-функційному аспекті, із приділенням особливої уваги не тільки лінгвістичним процесам, які спостерігалися у процесі їх функціонування, але і казуальному боку питання, причинам і значенню цих явищ.

Завданням роботи є відстежити базові особливості синтактико-функційного аспекту вживання прикметників та споріднених до них елементів, які мали місце у давньоанглійському періоді. **Метою** такого аналізу є вироблення єдиної концепції стосовно ролі та місця прикметника як частини мови в архаїчних англомовних текстах та її порівняння із традиційно панівною у сучасному мовознавстві.

Англосаксонські поетичні тексти, які збереглися до нашого часу, хоча і відносно нечисленні, але є наразі вже досить ґрунтовно дослідженими з різних лінгвістичних позицій. Особливо ця теза стосується таких загальновідомих і популярних джерел, як, зокрема, давня поема «Беовульф» [9]. На даний момент вже можна навіть стверджувати, що в германському мовознавстві склалася певна традиція розглядати саме тексти «Беовульфа» за найменшої потреби дослідження англосаксонської поезії. Втім, загальноvizнаним фактом є те, що, попри всю різницю в діалектах та манері запису, поема мала, у будь-якому випадку, єдиний спільногерманський фольклорний прототип, через що давньоанглійська мова, якою вона фіксувалася зі сторіччя у сторіччя, все одно проходила, так би мовити, кризу призму лінгвістичних особливостей оригіналу. Тому, на нашу думку, було б не доцільно ґрунтувати подальше дослідження саме на тексті «Беовульфа» чи, навіть, розглядаючи його лише як одне з-поміж провідних джерел.

Через це, з метою досягнення більшої об'єктивності, як **матеріал** для даного дослідження було обрано інші давньоанглійські поетичні тексти, такі, як поеми *Andreas* [2, с. 342–343], *Elene* [2, с. 340–341], *The Phoenix* [2, с. 339–340], *The Seafarer* [4, с. 35–39], широковідомі *Cædmon's Hymn* [4, с. 48–50; 2, с. 337–338] та *The Battle of Maldon* [4, с. 30–34; 10, с. 262], а також деякі з-поміж збережених метричних заклять, зокрема, «*Poesi Bðǰil*» [2, с. 338] та «*Від Семи Нещасть*» [1].

Не маючи можливості докладно викласти хід аналізу корпусу речень, коротко підсумуємо основні синтаксичні моделі, які були знайдені в результаті проведеного дослідження.

Атрибутивна функція

1. Надзвичайно часте явище – препозитивна атрибуція переважно сильних прикметників. Зазвичай у поетичних текстах вона не супроводжується властивим прозі її поєднанням з означеним/неозначеним займенником або числівником.

Е.г.: *Deormōd drohtað; On æþelast londa*

2. Натомість, означений займенник з'являється у випадку, якщо означуваним словом виступає числівник:

Е.г.: *þæt hālige treo; se tireadga twelf*

Варто додати, що, як це наочно демонструється наведеними прикладами, у переважній більшості випадків такі поєднання за своєю природою мають релігійне походження.

3. Майже повсемісне оточення означуваних іменників прикметниками при поліатрибуції, властиве поезії навіть у ще більшій мірі, аніж прозі [7, с. 590–591]:

E.g.: Fæger fugel feprum strong vs. Strong fugel feprum wlonc

E.g.: ... æþele sē Wyrhta mōdig meahtum spēdig...

4. Також цікавим є одночасне атрибутивне вживання двох семантично близьких, майже ідентичних, прикметників в оточенні одного й того ж іменника, як, зокрема, у виразі: *deorce niht won* («dark [and] dark» night).

5. Велика кількість складених рідковживаних прикметників-оказіоналізмів, кенінгів та поетизмів.

E.g.: manfremendum, wlitigfæst

6. Субстантивация прикметників є, навпаки, явищем рідким, яке, проте все одно подекуди зустрічається.

E.g.: Hæðene grungon...

Предикативна функція

1. Варто відзначити, що у давньоанглійській поезії, за результатами проведеного дослідження, у предикативній функції прикметники вживаються значно частіше, аніж у прозі [7, с. 591].

E.g.: Hæðene ... feollon friðelease.

E.g.: Þonne... fugel ... lōcað georne.

2. До того ж, у такій ролі вони набувають помітної тенденції до препозитивності. Вочевидь, подібні закономірності у вживанні прикметників та ад'єктомів зумовлюються, передусім, законами ритму.

E.g.: Wlitig is sē wong eall.

E.g.: Ænlic is þæt iġlond.

Синтактико-стилістичні характеристики

1. У давньоанглійській поезії, згідно із результатами нашого дослідження, майже не зустрічається випадків синтактико-стилістичного використання прикметників, ад'єктомів та відад'єктивних елементів. Таким чином, у більшості розглянутих випадків їх функції так чи інакше зводяться до атрибуції або предикації, поетичному вжитку прикметників у набагато більшій мірі властивий аналітизм.

2. У тих рідких випадках, коли синтактико-стилістичний вжиток усе ж має місце, традиційні структури виявляються зруйнованими чи порушеними. Так, зокрема, в англосаксонській поезії нерідкі випадки розриву емпатичного поєднання прикметника *eall* зі вказівним займенником *se* (на відміну від прозових текстів), про яке детальніше вже йшлося у попередніх роботах [7, с. 590-591].

E.g.: se wong eall.

3. Іншою цікавою особливістю є також тенденція до оточення – у тому числі і для прикметників, що вживаються у середовищі іменників.

E.g.: cyme æþelast tungla

Специфіка вживання відад'єктивних елементів та інших частин мови в атрибуції

1. Дуже характерним для давньоанглійської поезії виступає повсемісне вживання відад'єктивних утворень, переважно – іменників.

Наприклад: middangeard, fyrngeweorc, westdæas, sigeleoð etc.

У переважній більшості випадків такі утворення синтаксично відіграють ролі другорядних членів речення. Зазвичай вони вживаються у якості обставин місця, додатків, чи, як у випадку формувань на зразок *eastdælum* або *eastwegum*, – як обставини на позначення напрямку руху.

2. Дуже цікавим феноменом у досліджених літературних зразках є нерідке використання в атрибутивній функції не прикметників, а інших іменників, що, перш за все, є нехарактерним для більшості прозових творів [7]. У цьому вбачаємо онтологічний прообраз явища атрибутивної поліномінації, надзвичайно властивого англійській мові на сучасному, аналітичному, етапі її розвитку. До того ж, цей феномен стає характерним також і для словотвірних процесів у давньоанглійських поетичних текстах. Так, зокрема, у поемі «Фенікс» маємо чимало виразів на зразок: *swegles leoma* (sky lights).

Висновки. Проведене раніше дослідження продемонструвало, що у збережених текстах давньоанглійської прози у сфері прикметникового вжитку у синтаксичних конструкціях нарівні із атрибутивною та предикативною функцією функціонують ряд цікавих особливостей, які ми характеризуємо як синтактико-стилістичні [7, с. 590–591]. Такі побудови вимагають використання ад'єктивних конструкцій, задіяних з метою підсилення художньої виразності; у стилістичній картині тексту вони зазвичай формують різноманітні тропи.

У давньоанглійській поезії ж має місце протилежна ситуація щодо синтактико-стилістичних конструкцій: вони майже відсутні, якщо й вживаються, то у зруйнованому чи порушеному виді. Натомість, маємо значну кількість кенінгів та складних поетизмів (у переважній більшості випадків – в атрибуції, лише деколи вони вживаються предикативно).

На давньоанглійському етапі атрибутивна функція продовжує відігравати одну з провідних ролей у сфері вживання прикметникових утворень, хоча ще і не займає того панівного місця, яке вона має на середньо- та новоанглійському. Тим не менш, у текстах де-не-де зустрічаються випадки неузгодження атрибутивних прикметників із означуваними членами речення, через що має місце певне розмивання семантичного плану висловлювання.

Цікавими є численні знайдені випадки емпатичного вживання давньоанглійського прикметника *eall* у сполученні із вказівним займенником *se*, що звично вважалося не властивим для давньоанглійської мови [2, с. 296]. У деяких випадках замість вказівного займенника можемо зустріти присвійні займенники, також узгоджені з атрибутивними прикметниками за всіма граматичними категоріями, що суперечить пізнішій загальноприйнятій мовній парадигмі, згідно із якою узагальнюючий атрибутив «all» вимагатиме по собі партитивного родового відмінка, зазвичай введеного прийменником «of». Тут можемо вбачати етимологічні зв'язки із рефлексивними конструкціями, властивими слов'янським мовам.

Етимологічно близьким феноменом до вищезазначеного витупає час від часу вживане постпозитивне атрибутивне поєднання прикметників із особовими займенниками.

У сполученні зі вказівними займенниками давньоанглійські слабкі атрибутивні прикметники нерідко ставали у постпозицію до означуваних іменників, що, вочевидь, є черговим проявом розповсюдженої в давньоанглійській мові тенденції до оточення означеного іменника при поліатрибуції [2, с. 284].

До базових синтактико-стилістичних конструкцій давньоанглійської прози, утворених за допомогою прикметників, ад'єктивних елементів та відад'єктивних утворень передусім зараховуємо: фреймові структури, анафоричні побудови (зазвичай у поєднанні з полісидентонами), паралельні еліптичні конструкції тощо.

Тобто, попри розповсюджену точку зору, семантично-функціональні характеристики давньоанглійських прикметників у поетичних літературних зразках помітно відрізнялися від характеристик тогочасної прози, і найбільше змістове навантаження несуть на собі саме синтактико-стилістичні конструкції прозових текстів.

Література:

1. Брунова Е. Г. Пространство, время и число в древнеанглийском заговоре / Е. Г. Брунова // Филологические науки. – 2005. – С. 59–67.
2. Иванова И. П. История английского языка. Учебник. Хрестоматия. Словарь / И. П. Иванова, Л. П. Чахоян, Т. М. Беляева. – СПб. : ПИТЕР, 2001. – 512 с.
3. Иванова И. П. Особенности синтаксической системы древнеанглийского языка / И. П. Иванова, Т. М. Беляева, Л. П. Чахоян // Иванова И. П., Беляева Т. М., Чахоян Л. П. Практикум по истории английского языка. – СПб. : ПИТЕР, 1999. – С. 60–66.
4. Левицький В. В. Антологія англійської мови : тексти з коментарями, вправи та етимологічний словник = Anthology of the English Language : Texts with Comments, Exercises and Etymological Glossary : навч. посіб. / В. В. Левицький, О. В. Солов'єва. – Вінниця : Нова книга, 2012. – 240 с.
5. Мороховский А. Н. Слово и предложение в истории английского языка / А. Н. Мороховский. – К. : Вища школа, 1980. – 216 с.
6. Харитончик З. А. Имена прилагательные в лексико-грамматической системе современного английского языка / З. А. Харитончик. – Минск : Вышэйшая школа, 1986. – 96 с.
7. Шабаліна О. О. Синтактико-стилістичні характеристики прикметників та ад'єктивних елементів у давньоанглійській прозі (на матеріалі «Англосаксонської Хроніки») / О. О. Шабаліна // Наукові записки. – Випуск 118. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 588–594.
8. Ярцева В. Н. Исторический синтаксис английского языка / В. Н. Ярцева / АН СССР. Ин-т языкознания. – М.–Л. : Изд-во АН СССР, 1961. – 308 с.
9. Hough C. Beowulf, lines 710–836 / C. Hough // Hough C., Corbett J. Beginning Old English. – N-Y. : PALGRAVE MACMILLAN, 2007. – P. 152–168.
10. Verba L. History of the English Language / L. Verba. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 304 с.